

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gold. 80 kr., za četrt leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

☞ V Ljubljani v sredo 23. januarja 1867. ☞

Gospodarske stvari.

Kaj okus vina zboljšuje in je res zlata vredno?

Znano je, da nektera vina imajo jako oduren, goričen, zemeljin okus. Takošna vina sicer v mladosti so precej prijetna, kadar se pa razvijejo in v svoj stan stopijo, so zelo zoperna. Tako so mi vrhi v ljutomerskih hribih znani, na priliko vrh Kajžar v Št. Miklavžovski županii, kterege zavreto vino jako po stiperi diši, potem Pavlovski vrh v svetinski županii, ki daje slabega okusa vino, akoprem lega vrha dobro vino obeča, ker ga solnce celi dan obseva, — isto tako se nahajajo bregovi v Ormužu, Ljutomeru, Negovi, Št. Benediktu itd.; posebno pa v ozir jemljem lastni vinograd v črešnjevski okolici radgonskih vinogradov, ki je ob času mojega pokojnega očeta do leta 1848. in od tega do leta 1852. še vedno svoj goričen, zemeljin, poseben duh in okus vinu dajal, od tega leta naprej pa vedno manj in manj tako, da, če bi mogel ta leta pridelano vino svojemu očetu pokusiti dati, bi mi gotovo rekli: „od kod pa je to vino?“ in težko bi jih prepričal, da je iz njihovega nekdanjega vinograda. Toliko se je zboljšalo po umno narejenem gnoji, s katerim vinograd od leta 1852. gnojiti dajem.

Res je, da sem trte boljših plemen, kakor: rivčeka, traminca, žlahne mušice, žlahnine bele in rdeče, klešeca, krhljikovca itd. že od leta 1853 pomnoževati in zasajevati dajal; al te še niso prekosile starih trt v rodovitosti in obilnosti, ker jih prejšnji vincar ni umel razločevati od unih starih trt, a ženske pa sos hobato travo tudi nežne mladičice požele. Inače pa je vinograd že prej s šiponom, velikim rivčekom (rizling) in drugimi dobrimi trtami v izvrstnem stanu zasajen bil. In vendar je tolika različnost v vinskem okusu! sladko in milorezno je; od goričnega zemeljnega prejšnjega okusa pa ni ne sledú več. Dišavost se malemu rivčeku pripisuje, ki pa še dosihdôb ni prekosil z drugimi boljšimi trtami šipona v obilnosti, in je lani pogreban meseca maja pozebel, ter še le od lani vtegnejo vsa boljša plemena znašati tretjino šipona. Zatorej tudi ne morem niti rivčeku niti drugim boljšim trtam edino samo zboljšane vinskega okusa pripisovati. Zboljšanje vinskega okusa se tedaj mora kje drugej iskati, in to v umnonarejenem gnoji, kakor je v „Umnem vinorejcu“ in pa v letošnjem „Koledarčku“ od slavne družbe sv. Mohora izdanem popisan.

Živinsko blato nima nikdar onih drobcev v sebi, ktere ima gnojnica (scavnica). Ako se tedaj gnojnica kakor sedaj pozimi kot led v slabe kraje vinograda nosi, ali pa inace raztajana na izkidani gnoj z zemljo pokriti poliva, se blato, gnoj, in pa zemlja napijeta z

drobci gnojnicinimi, ki spreminjajo trtni sok in zemljo rodovitejo narejajo.

Res je, da boljša plemena trt, tudi boljše vino dajejo. Al gnojnica prekosí navadni po sedanji puhloti in raztresenosti narejeni gnoj tako gotovo, kot je solnce na nebu! Kdor ne verjame, ta naj skusi! Dragi vinorejec! vlij en škač čiste gnojnice po suhi trati, pa boš videl, da ti bode vso travico požgala prvo leto in ne boš nobenega haska imel. — Al glej, kjer konj namoči suho trato, je ravno taka: še le čez nekoliko časa začinja na tem mestu prav temnozeleno travo rasti, in trpi več let poredoma. Živinsko blato pa tega ne stori niti v prvem niti v drugem letu. Iz tega je očitno, da je gnojnica (scavnica) zlata vredna, in le budalo zanemarja tak zaklad pri hiši in si ga v prid ne obrača.

Naj se še to pomisli. Navadni gnoj iz živinskega blata, listja, slame kot nastelje, ima le prvo leto svojo moč, amonijak, ki k rasti zdatno pripomore, drugo leto že pojema, potlej pa nič več ne koristi, zakaj? Menda zato, ker se živinsko blato brž razkroji, razveže, spremeni, mine. Slama to isto stori, in brž strohni, le bukovo listje kot nastelja se še drugo leto premetuje brez vspeha in haska. Ali ni tako? Vzemi pa sedaj gnoj, ki se nareja, tako, da se na izkidani gnoj zemlje nameče in vês gnoj ž njo pokrije, potem pa z gnojnico po dvakrat v tednu poliva, in zapazil boš, da se živinsko blato, slama in listje kot nastelja tudi brž razveže in strohni; al črna zemlja napojena z gnojnico kot špeh ti ne bo strohnela niti se spremenila, temuč svojo močno vlago s svojimi, najbolj redivnimi drobci scavnicinimi, ti bo tako dolgo gnojila, dokler sama popolnoma ni izpita in izvlečena ter bližnji prazni zemlji podobna. Kar po vsaki pot dalje trpi, in torej tudi dalje gnoji. Ali pa tak gnoj tudi v zelenjadi, korenstvu, zrnji, žitu itd. svojo moč vrinjuje in pridelke zboljšuje, tega ne morem zagotoviti, kajti moje njive zakrebsčinarji obdeljujejo, kterih rabiti mi dosedanje vganjkljive okolišine ne dopuščajo. Tako tudi od novega vinograda okoli 3 oralov še nemam zadostnih skušenj. Da pa prvo leto nakošene trave, na travniku pognojenem s človečekom ali inace ostro gnojnico brez primešane zemlje ali vode za dva dela, goveda rada ne žrè, zavoljo amonijaka, smradu, to je gotovo.

Gospodarji! ako vam je ljubo poljedelstvo in sreča domačih pri srcu, delajte takošen gnoj! Kako bi bil jaz mogel na enem oralu lani 18 polovnjakov pridelati vina, da ne bi tako ravnal! sicer bi ga pa bil dobil svojih 30 polovnjakov, ako ne bi bilo spomladi pozeblo in bi ne bil poletni dež veliko grozdja vničil. Na tak način je vsak drug gnoj, ki se z velikimi stroški, trdom, zamudo, skrbjo itd. nareja, odstranjen.

Nakupičili si pa bote zlate rude, da bote strmeli! Ako vam pa ni za napredovanje mar in se vedno izgovarjate s tem: „moj oče, moj dedek so tako delali

in ravnali, pa vendar so kruha imeli“, spomnite se, da so stari 10 gld. dajje (davka) plačevali, vi pa ga plačujete 50 gld.! — Če pa že nimate veselja do umnega, rednega poljedelstva, raji ga opustite! Čemu toliko kmetijskih mučenikov (marternikov)? saj jih je tako zadosti, ki nam revščino pomnožujejo.

Pri Negovi 11. januarja 1867.

Frančišek Jančar, kaplan.

Gospodarske skušnje.

* Ako vinski sod zaplesni, vzamejo v nekaterih krajih po Istri kisa (octa) in vina po primeri soda; to skupaj dadó zavreti, pa vrelo vlijejo v sod, ga dobro začepijo, pustijo ga nekoliko časa stati, ga s tem poplaknejo, in to odzame duh plesnovine. Ako pa vino zadava po plesnovini, vzamejo malo celega sirka (Mohrhirse) in ga ocvrejo na maslu ali na olji, da se razpoka in malo začrneje, pa vroče vse skupaj vsujejo v vino, in to vinu vzame plesnobni vonj.

J. V.

Cesarska postava zastran letošnje rekrutbe.

Po c. kr. vladnem razglasu so v vojaštvo letos poklicani samo taki, ki so bili v letih 1846., 1845. in 1844. rojeni. V letih 1843. in 1842. rojeni niso več vojaščini podvrženi, razun begunov. Oproščenja jenjajo zdaj. Takim, ki so pred tem oženjeni bili in katerih žena ali otrok še živi, se pusti oproščenje.

Beseda o volitvah poslancev za deželni zbor.

Goriška „Domovina“ razklada prav po domače veliko važnost volitev in kako se je treba volkov v ovčji koži bati, rekoč: „Kadar stopi popotnik na ladijo, da se kam pelje čez morje, ali pa na voz, navadni ali železnični, izroči, kar ima najdražega — svojo osebo, svoje življenje, na ladii kormilniku, na železnici mašinstu, ki hlapon krmi, na navadnem vozu kočijažu ali gonjaču; in kako trepeče človek, če je kočijaž ali voznik pijan, če je mašinst poreden, če je kormilnik nepošten! — Lejte, v enakih okolnostih smo mi vsi. Dežela naša, država naša je voz, je ladija, na kateri se vozimo vsi, z vsem, kar imamo, do skupnega svojega cilja v časnih zadevah. Kormilnik na državni ali deželni ladii zraven vlade je zbor. Njemu je izročeno vse, za kar nam mora mar biti: naše premoženje, naša osebna varnost, naša narodnost, domače in občinske zadeve, z eno besedo, naše duševno in materijalno blagostanje. Bomo li te reči, te svoje zaklade nespametnim ali nepoštenim ljudém izročevali, da nas v kako brezdno, v pogubo zapeljejo? Premisliti je toraj treba, kakošnih mož si izvolimo. — Kar se tiče poslancev, ki jih bomo hoteli voliti, glejmo, da, če pridejo med nas nepoklicani vekači, ki nimajo med nami nič opraviti, in jih sicer leto in dan ne vidimo, ali pa, če se bode silil med naše volilce kak volk v ovčji koži, da se ne damo motiti; zavrnilo vsacega, o katerem smemo sumiti, da mu ni mar za pravo naše blagostanje, ampak samo za to, da bi kakoršnekoli svoje ali svojih namene dosegel.“

Ozir po svetu.

Turki.

Spisal M.

Dandanes že zeló klenka turškemu carstvu. Zanimivo tedaj utegne biti mnogim našim bralcem, da kaj več izvedó od Turkov.

Težko, kakor pri vsakem ljudstvu, je tudi pri Turkih, razjasniti njihovo prvo zgodovino. Veliko so se vbijali učeni s tem; al še le v novejšem času so bili v stanu, jo nekoliko razjasniti iz kitajskih (kineških) virov. Toliko se sme skoraj gotovo reči, da njihova prva domovina je zemlja med Kino, altajskimi gorami in bajkalskim jezerom. Kmalu so se razprostrli z velikega gorovja altajskega in s tangnuških snežnikov po bližnjih nižavah in od tod proti južnemu zahodu in izhodu. Že zgodaj so se naselili v deželi, ki se je pozneje po njih imenovala Turkistan, to je, kraj, ki ga mejí na vzhodu severna Kina, na severji Sibirija, na zahodu aralsko jezero in Kovarezmija, na jugu Tibet in velika Buharija.

Turki so bili v začetku razdeljeni na več rodov, ki so živeli nomadno. Bili so divji, surovi in krvoželjni, pa srčni, in napadali so vedno kitajske okrajne. Okoli 1200 pred Kristusom združi posamezne rodove nek kitajsk carevič, ki je bil s 500 ljudmi zbežal iz očetove hiše, ter se podal k Turkom, ki so se takrat po kitajski še Hiungnu imenovali. Zdaj so začeli biti močni in nevarni sosednim ljudstvom. Napadali so jih vedno in njihova sila je čedalje večja prihajala, tako, da so imeli Kitajci že 200 pred Krist. grozen strah pred njimi. Ali že 141 po Krist. jih zmaga v krvavi bitvi cesar Hiaovuti, ter razbije in pokonča vso njihovo moč. V malo letih so se jih lotile še druge nesreče, notranje razprtije, bolezni in napadi od bližnjih narodov, tako, da so bili že za Kristusa razdeljeni v južno in severno državo in da so bili podložni kitajskim cesarjem.

Južni Hiungnu (to je še zdaj njihovo ime) se zvežejo zdaj s Kitajci in napadajo vedno svoje severne brate. V drugi polovici prvega stoletja po Kristusu jih zapodé proti zahodu in v 5. stoletju že zgine ta veja popolnoma iz zgodovine. Al tudi južni Hiungnu, ki so se bili že tudi sprli s Kitajci, dolgo niso mógli vzdržati napadov od kitajske strani in od ljudstev, ki so bila prišla namesti pregnanih severnih Hiungnu. Pričeli so se tudi pri njih prepiri. Zadnjega vladarja, ki je čez vse gospodoval, vjamejo okoli leta 216 po Krist. Kitajci in si podvržejo vseh narod, ki se zdaj razdeli v rodove, tako, da ima vsak rod svojega poglavarja. Okoli 460. leta pa zginejo tudi iz zgodovine in le tu pa tam se še pokaže kateri rod, ki vstanovi v drugem kraji kako novo državo.

Ravno takrat, ko zginejo Hiungnu iz zgodovine, se naseli ob altajski gori, kakor se pripoveduje, okoli 500 družin, ki so jih Kitajci imenovali Tiukiu, in ki so bile pred ko ne oddelek zginulih Hiungnu. Veliko so prestali pred svojimi sosedi; v sredi 6. stoletja pa jih oprostí sosedovega jarma knez Tumen, ki si pridene ime kan in ustanovi lastno vlado. Ko Tumen že čez 2 leti umrje, prevzame vlado njegov starji, in za tem njegov mlaji sin. V 20 letih se je to kraljestvo tako okrepčalo in razširilo, da je slovelo ne samo v Azii, ampak tudi že na bizantinskem dvoru. Leta 562. pošljejo Tiukiu poslanca do cesarja Justinijana I., da bi zabranil zvezo med njim in Avari, ki so jih bili že v Evropo potisnili. Bojevali so se sosebnost s Kitajci in dobivali od njih davek. Pa kar se po navadi z velikimi kraljestvi zgodi, taka se je tudi Turkom pripetila. Že 572. leta se razkroji njihova država v dva velika kanata in iz teh so postali 581. štirje mali. Pa ravno to je bila za njih nesreča, ker nesloga ni nikjer pridna. Leta 586. se loči zahodni kanat popolnoma od vzhodnega in pride v pest Kitajcem, ki so vedno sejali in redili razprtije med Turki. Kakor poprejšnji Hiungnu, oslabite tudi te dve državi po vednih bojih s Kitajci in Perzijani, in zgubite se, vzhodna okoli leta 744., zahodna proti koncu 8. stoletja. (Dal. prih.)